

Ботнарєнко І.А.

кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.985

СЛІДЧА ВЕРСІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

Проаналізовано поняття та сутність слідчої версії у науковому сенсі, охарактеризовано основні стадії її розвитку. Розглянуто особливості взаємозв'язку слідчої версії та планування розслідування. Зроблено висновок, що слідча версія складає передумову планування розслідування, оскільки визначає його ефективні шляхи та напрями, а, відтак, впливає на повноту та якість розслідування обставин вчинення кримінального правопорушення.

Ключові слова: слідча версія, припущення, інтуїтивний, планування, розслідування, взаємозв'язок.

Постановка проблеми. У плануванні розслідування будь-якого кримінального правопорушення неабияке значення мають слідчі версії, які визначають найбільш ефективні шляхи та напрями досудового розслідування, та складають основу його організації. Їх висунення завжди зумовлено видом кримінального правопорушення, способами його вчинення та інформацією, яка виявляється на початковому етапі розслідування. Незважаючи на логічну складність побудови, безліч шляхів формування, версія залежить від усього комплексу обставин, що сприяють її зародженню [1, с. 25]. Водночас, із висуненням слідчих версій необхідно зосереджувати увагу на їх обґрунтованості, оскільки остання, в свою чергу, визначає реальність і обґрунтованість плану розслідування [2, с.109].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням планування та оперування слідчими версіями під час розслідування кримінальних правопорушень приділяли увагу В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.М. Васильєв, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, І.В. Гора, І.Ф. Герасимов, В.Г. Гончаренко, В.Ф. Єрмолович, В.А. Журавель, Г.О. Зорін, А.В. Іщенко, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, В.П. Корж, І.М. Лузгін, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, О.С. Саїнчин, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько, В.І. Шиканов, М.П. Яблоков та інші науковці. Незважаючи на значну кількість наукових праць з указаної проблематики, зауважимо, що нині у криміналістичній науці й досі відсутній консолідований підхід до розкриття не лише сутності та змісту слідчої версії, але й з'ясування її місця та ролі в плануванні розслідування.

Метою статті є уточнення особливостей формування та розвитку слідчої версії та встановлення її взаємозв'язку з плануванням розслідування.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, що думки вчених щодо слідчої версії, як і стосовно будь-якої іншої криміналістичної категорії, різняться між собою. Так, І.М. Лузгін визначає версію як обґрунтоване припущення

щодо події, його окремих елементів або про походження і зв'язку доказових фактів [3, с. 23]. Як обґрунтоване фактичними даними припущення про подію злочину, його учасників, мотиви та інші обставини, що пояснюють встановлені у кримінальному провадженні, трактують слідчу версію В.Д. Пчолкін та К.В. Аріт [2, с. 108]. Майже так само характеризує указане поняття В.О. Коновалова – як обґрунтоване припущення про подію злочину й особу злочинця, де категорія «подія злочину» охоплює всі пов'язані з ним можливі обставини, у тому числі й їхнє походження, причинні залежності, механізм та інші дані, припущення про наявність яких і дозволяє встановити об'єктивну істину – розкрити злочин [4, с. 13].

О.М. Васильєв в зміст слідчої версії вклав індуктивний умовивід слідчого у формі припущення, заснований на фактичних даних про подію злочину і його окремі обставини, що підлягають перевірці за логічними правилами дедукції [5, с. 55].

І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник дають таке визначення криміналістичної версії – це обґрунтоване припущення особи, яка уповноважена здійснювати діяльність із виявлення, розкриття і розслідування злочинів; щодо фактів, явищ чи групи фактів або явищ, які мають або можуть мати значення для справи і свідчать про сутність події, що досліджується; про причини, які її викликали; про винних осіб, характер їхньої вини та інші обставини, що сприяють встановленню істини у справі [6, с. 33–34].

Слідча версія, – стверджує А.М. Ларін, – це побудована з метою встановлення об'єктивної істини за справою інтегральна ідея, образ, який несе функції моделей досліджуваних обставин, створений уявою, який містить можливу оцінку наявних даних, який виступає поясненням цих даних та виражений у формі гіпотези [7, с. 29]. Погоджуємося з позицією В.В. Семєногова, що таке визначення занадто громіздке та містить неточності (зокрема, версія не може ґрунтуватися на фантазії та уяві слідчого) [8].

Найбільш вдалим та доцільним, на нашу думку, видається визначення, запропоноване Р.С. Белкіним, який переконує, що слідчу версію можна визначити як самостійний специфічний криміналістичний засіб (криміналістичний метод розслідування), яким користується слідчий для пізнання і доведення об'єктивної істини в попередньому слідстві. Цей засіб, або метод, полягає в побудові і перевірці слідчим всіх імовірних на зібраних матеріалах припущень про форми зв'язків та причини окремих явищ події, що розслідується, як реально можливих пояснень, встановлених до теперішнього часу фактів, а також обставин, пов'язаних із даною подією, які можуть знадобитися для перевірки старих і пошуку нових фактів» [9, с. 31]

З урахуванням різноманітних підходів до визначення, сутність слідчої версії зводиться до розуміння її як обґрунтованого інтуїтивного припущення (судження) слідчого про суттєві обставини кримінального правопорушення й осіб, що його вчинили, яке виникає на підставі аналізу наявних фактичних даних і спрямоване на встановлення об'єктивної істини. Тобто, це можливий варіант, пояснення того чи іншого факту, обставини або події в цілому, які

відбулися. Інтуїтивну ознаку у мисленні слідчого можна пояснити тим, що його пізнавальна діяльність має яскраво виражений творчий характер, тому в її структурі присутній неусвідомлений компонент – інтуїція [10, с. 29]. Її пов'язують з результатом раніше набутого досвіду та мисленневою діяльністю, яка цьому передуює. Зв'язок досвіду з завданням, що вирішується, до визначеного моменту не усвідомлюється. Лише в той момент, коли в особи набутий досвід синтезується з його актуальною пошуковою діяльністю, і виникає інтуїція [10, с. 29]. Безсумнівно, що виникнення слідчої версії вимагає клопіткої роботи думок, припущень та умовиводів та їх критичного порівняння. Відповідно, інтуїтивні здогадки, підкреслює Г.І. Рузавін, обов'язково підлягають логічному обґрунтуванню [11, с. 88].

Розглянемо стадії розвитку слідчої версії.

Традиційно в криміналістичній літературі побудову версій розглядають як процес практичної діяльності (розслідування), що складається з таких стадій: 1) висунення версії; 2) аналіз висунутого припущення та визначення наслідків, які логічно слідують з нього; 3) практична перевірка таких наслідків та співставлення їх з тим, що встановлено в дійсності під час їх перевірки [12, с. 60].

В.О. Коновалова до стадій формування версії відносить: 1) аналіз і узагальнення фактичного матеріалу, необхідного для подальшого розвитку знань про окремих факт або сукупність фактів; 2) висловлення власне версії, обґрунтованої наявною інформацією; 3) виведення низки наслідків версії, що впливають із сформульованого припущення; 4) перевірка виведених наслідків [1, с. 24].

На думку І.М. Лузгіна, побудова версій є результатом логічного осмислення фактів. При цьому використовуються прийоми аналізу і синтезу, індукції, дедукції та аналогії [3, с. 144]. Також науковець сформулював вимоги, що пред'являються до побудови версії: 1) версія, будучи обґрунтованим припущенням, повинна спиратися на встановлені факти; 2) побудова версії повинна бути логічною процедурою, результатом якої є імовірний висновок. Підстави і процес висновку повинні бути чітко визначені з тим, щоб у будь-який момент, на будь-якій стадії розслідування перевірити правильність висновку; 3) перевірка версії повинна починатися з аналізу висновку, виведення наслідків з версії [3, с. 134].

М.П. Яблоков стверджує, що для висунення криміналістичної версії (версій), слідчий та інші суб'єкти криміналістичної діяльності повинні мати визначені фактичні підстави. Ними можуть бути як відомості, отримані непроцесуальним, наприклад оперативно-розшуковим, шляхом або у вигляді інформації з випадкових джерел. На підставі цих даних версія повинна пояснити наявні відомості, виявити їх взаємозв'язки та взаємозалежності. Зміст версії завжди ширше змісту інформації, покладеної у її основу, оскільки включає судження про факти ще не встановлені [13, с. 120–121].

З урахуванням викладеного, можна виокремити такі стадії розвитку слідчої версії: 1) аналіз та узагальнення отриманого з різноманітних джерел фа-

ктичного матеріалу; 2) висунення власне версії, її осмислення (аналіз) та формулювання обґрунтованих логічних висновків, що з неї слідують; 3) перевірка висновків, тобто підтвердження або спростування версії.

Наголосимо, що будь-яка версія може привести до позитивних результатів лише в тому разі, якщо вона є обґрунтованою, тобто спирається на вірогідно встановлені перевірені факти. Побудова версій обов'язково припускає логічне оброблення вихідних даних, що складається, по-перше, з аналізу фактів та їхнього індуктивного узагальнення; і по-друге, з аналізу взаємозв'язків і взаємовідносин фактів з їх наступним синтезуванням у єдину систему взаємопов'язаних обставин [14, с. 27]. Відтак, помилки у побудові версій призводять до неправильного спрямування слідства і часто бувають такими, що не усуваються. Помилки у виведенні логічних висновків тягнуть за собою втрату доказів [15, с. 39]. Надійним засобом уникнення таких помилок, на нашу думку, є планування розслідування як активна мисленнєва діяльність слідчого, пов'язана з висуненням різноманітних версій. Належне планування, у свою чергу, обумовлює ефективну організацію розслідування.

Роль версії стосовно плану розслідування, як стверджує В.Ю. Шепітько, є визначальною, оскільки версія є тим напрямком розслідування, що зумовлює побудову в плані комплексу слідчих, розшукових, організаційних заходів, здійснюваних з метою її перевірки [1, с. 24]. У такому аспекті версія виступає логічною передумовою або умовою планування розслідування [10, с. 56.]. Вона має орієнтуюче значення, оскільки визначає пошукову діяльність слідчого, специфіку використання для цього засобів її здійснення. Тому можливо відзначити, що планування та побудова версій існують не відокремлено одне від одного, а перебувають у тісному взаємозв'язку.

В юридичній літературі на питання співвідношення слідчої версії та планування розслідування існують декілька точок зору. На думку одних науковців-криміналістів (О.М. Васильєв, А.Н. Колесніченко, Л.П. Дубовицька, В.І. Шабалін), слідча версія є частиною планування розслідування. Інші вчені (В.І. Терєбилов, Г.Н. Александров) вважають побудову та перевірку версії основною частиною планування розслідування [16, с. 241]. Третя група науковців (А.А. Піонтковський, В.І. Терєбилов), виходячи із специфіки пізнавальних функцій, що ними виконуються, розглядає слідчі версії та планування розслідування як самостійні теорії, засновані на самостійних формах людського мислення. Зокрема, при визначенні їх відмінностей Я. Пещак підкреслив, що слідча версія – це один з методів пізнання істини, в той час як планування є спеціальним методом організації розслідування, який об'єднує в одне ціле всю роботу з розслідування, надаючи йому науково обґрунтованого, планомірного, цілеспрямованого характеру [17, с. 189].

Так, В.І. Шабалін обґрунтовує положення про те, що версія є частиною планування, оскільки вони мають різну природу. Планування, на його думку, носить об'єктивний характер, тобто засноване на фактах, наявності або відсутності яких не залежить від особи, яка здійснює досудове розслідування. Версії, як правило, відповідає суб'єктивний характер, так як її побудова і перевірка

залежить, як правило, від вміння особи аналізувати події [16, с. 241].

На єдність версій і планування як взаємозумовлених категорій вказували також Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова та інші науковці. Так, Р.С. Белкін наголошував на тому, що версія служить логічною підставою змісту плану розслідування. Утворюється єдина, нерозривно пов'язана система: те, що пояснюється (наявні фактичні дані) – пояснення (версія) – гіпотетична система необхідних аргументів пояснення (наслідки з версії) – доказ чи спростування пояснення (встановлені в ході перевірки фактичні дані) [18, с.351-352]. Висування і перевірка версій, стверджує В.П. Корж, є основним змістом планування розслідування [19, с. 191]. Таку позицію підтримує і В.О. Коновалова, на думку якої версія і план розслідування є єдиним цілим, що здійснює пізнання об'єктивної істини при розслідуванні» [4, с. 24]. О.Я. Баєв обґрунтовує, що планування дослідження кримінальних правопорушень є мисленневою діяльністю його суб'єктів, спрямованою на визначення завдань, що потребують вирішення на певних етапах дослідження, здебільшого у розрізі перевірки версій, сформульованих суб'єктом, що планує дослідження злочинів, і способів вирішення цих завдань [20, с. 139].

Планування, будучи основним методом раціональної організації розслідування, спрямоване на побудову моделі-схеми розслідування, що розпочалося і продовжується, аж до його завершення [13, с. 58]. Тобто, планування передбачає побудову алгоритму дій слідчого по з'ясуванню обставин і фактів, необхідних для встановлення об'єктивної істини.

На нашу думку, найбільш яскраво взаємозв'язок версії з плануванням можна висвітлити крізь призму їх спільної мети. Так, Р.С. Белкін зазначає, що мета планування розслідування полягає у визначенні напрямку і змісту діяльності слідчого на усіх її етапах, забезпеченні її цілеспрямованості, повноти, об'єктивності, всебічності та швидкості, економії часу, сил і засобів, ефективного застосування прийомів роботи з доказами [21, с. 39]. На думку С.А. Голунського, основною метою планування розслідування є забезпечення правильної спрямованості, влучності, ефективності, повноти, всебічності і максимальної швидкості розслідування. Умовами правильного планування розслідування науковець визначає правильне орієнтування в обстановці, у якій вчинено кримінальне правопорушення, правильна оцінка значення самого протиправного діяння, знання того, що необхідно встановити, які докази слід шукати, знання процесуальних форм, технічних і тактичних прийомів доведення, вміння користуватися версіями розслідування [22, с. 136]. Відповідно, метою слідчої версії є встановлення нових конкретних фактів, які можуть наблизити слідчого до правильного вирішення кримінального провадження. Як засіб отримання доказової інформації, слідча версія виконує орієнтуючу та координуючу функції в плануванні, оскільки визначає напрями та шляхи подальших дій слідчого. Орієнтуючись на слідчі версії, слідчий передусім, визначає та конкретизує відповідні слідчі (розшукові) дії (заходи) і тактичні операції. Саме вони встановлюють об'єм та межі роботи слідчого

та сприяють вибору перспективних шляхів встановлення істини. Логіка взаємозв'язку версії та планування, наголошує І.Х. Максудов, простежується головним чином у тому, що вся сукупність обставин, які підлягають встановленню при розслідуванні, виникає з тих наслідків, що виводяться з побудованого припущення [23, с. 50].

Висновок. Слідча версія – це обґрунтоване інтуїтивне припущення (судження) слідчого про суттєві обставини кримінального правопорушення й осіб, що його вчинили, яке виникає на підставі аналізу наявних фактичних даних і спрямоване на встановлення об'єктивної істини.

В узагальненому виді до стадій розвитку слідчої версії нами віднесено: 1) аналіз та узагальнення отриманого з різноманітних джерел фактичного матеріалу; 2) висунення власне версії, її осмислення (аналіз) та формулювання обґрунтованих логічних висновків, що з неї слідують; 3) перевірка висновків, тобто підтвердження або спростування версії.

Слідча версія є відправним елементом, передумовою планування розслідування, оскільки складає його логічну основу, допомагаючи вирішити, що саме, за допомогою яких слідчих (розшукових) дій або тактичних операцій, в якій послідовності треба встановити. Зміст планування розслідування полягає у визначенні і конкретизації слідчих заходів та методів розслідування кримінального правопорушення що безпосередньо залежить від його уявлень та припущень про можливий розвиток події. В цьому й простежується їх тісний взаємозв'язок.

Бібліографічні посилання

1. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / [кол. авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2006. – 624 с.
2. Пчолкін В. Д. Слідчі версії та особливості планування розслідування злочинів у сфері виробництва продовольчих товарів / В. Д. Пчолкін, К. В. Аріт // Вісник Харк. нац. ун-ту внутр. справ, НУВС. – 2013. – № 3. – С. 107–112.
3. Лузгин И. М. Версия как метод познания и доказывания в расследовании / И. М. Лузгин // В кн. : Методологические проблемы расследования. – М. : Юрид. лит., 1973. – 216 с.
4. Коновалова В. Е. Версия : концепция и функции в судопроизводстве / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 2000. – 146 с.
5. Васильев А. Н. Следственная тактика / Васильев А. Н. – М. : Юрид. лит., 1976. – 197 с.
6. Гора І. В. Криміналістика : посіб. для підгот. до іспитів / Гора І. В., Іщенко А. В., Колесник В. А. – К. : Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2004. – 236 с.
7. Ларин А. М. От следственной версии к истине / Ларин А. М. – М., 1976. – 200 с.
8. Семенов В. В. Проблеми висунення слідчих версій при розслідуванні вбивств, прихованих інсценуванням [Електронний ресурс] / В. В. Семенов. – Режим доступу : [hniise.gov.ua>user_files/File/sbornik/2009](http://hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2009).
9. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы от теории к практике / Белкин Р. С. – М. : Юрид. лит., 1988. – 304 с.
10. Бандура О. А. Криминалистическая версия: гносеологический, логический и психологический аспекты : учеб. пособ. / О. А. Бандура, В. Г. Лукашевич. – К. : КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1991. – 80 с.
11. Рузавин Г. И. Научная теория. Логико-методологический анализ : [моногра-

- фия] / Рузавин Г. И. – М. : Мысль, 1978. – 244 с.
12. Криминалистика : [учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова]. – М. : Юрид. лит., 1984. – 544 с.
13. Криминалистика : [учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков]. – М. : Юристь, 2007. – 781 с.
14. Старченко А. А. Гипотеза. Судебная версия / Старченко А. А. – М. : Изд-во МГУ, 1962. – 72 с.
15. Дзюрбель А. Д. Однобічність і неповнота дослідження обставин кримінальної справи / А. Д. Дзюрбель // Адвокат. – 2010. – № 2 (113). – С. 36–40.
16. Шабалин В. И. К вопросу о планировании расследования преступлений и следственных версиях / Шабалин В. И. // Актуальные проблемы государства и права в современный период (В.Ф. Волович и др. – Томск : Издательство ТГУ, 1981. – 260 с.
17. Пещак Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование / Пещак Я. ; пер. со словацк. Ларин А. М. – М. : Прогресс, 1976. – 226 с.
18. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. / Р. С. Белкин. М. : Юристь, 1997. – Т. 2. – Частные криминалистические теории. – М. : Юристь, 1997. – 464 с.
19. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организационными группами, преступными организациями : руководство для следователей : науч.-практ. пособ. / В. П. Корж. – Х. : Лицей, 2000. – 280 с.
20. Баев О. Я. Основы криминалистики: курс лекций / О. Я. Баев. – М.: Экзамен, 2001. – 288 с.
21. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики: учеб. пособ. / Белкин Р. С. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – 239 с.
22. Голунский С. А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений : [учебник] / [С. А. Голунский, Б. М. Шавер] ; под ред. А. Я. Вышинского. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 372 с.
23. Максutow И. X. Следственные версии как основа планирования расследования хищений социалистического имущества / И. X. Максutow // Вестник Ленинград. ун-та: экон. филос. право, 1972. – Вып. 4. – С. 50–52.

Ботнаренко И.А. Следственная версия как предпосылка планирования расследования. Проанализированы понятие и сущность следственной версии в научном смысле, дана характеристика основных стадий ее развития. Рассмотрены особенности взаимосвязи следственной версии и планирования расследования. Сделан вывод о том, что следственная версия составляет предпосылку планирования расследования, поскольку определяет его эффективные пути и направления, а, значит, осуществляет влияние на полноту и качество расследования обстоятельств совершения уголовного правонарушения.

Ключевые слова: следственная версия, предположение, интуитивный, планирование, расследование, взаимосвязь.

Botnarenko I.A. Investigation version as precondition of planning investigation. The author has analyzed the concept and essence of investigative leads in the scientific sense, given the characteristics of the main stages of its development. The features of the relationship investigative leads and the investigation planning. It is concluded that the investigation version is the premise of the investigation plan, because it determines the effective ways and directions, and thus carries out the impact on the completeness and quality of the investigation into a criminal offense.

Keywords: investigation version, assumption, intuitive, planning, investigation, relationship.

Надійшла до редакції 22.03.2014